

‘Een goed boek laat je anders naar de wereld kijken’

HET BELANG VAN EEN MEDIATHEEK VOOR LEESBEVORDERING

De neerwaartse spiraal in leesvaardigheid en leesmotivatie bij Nederlandse scholieren staat de laatste jaren volop in de aandacht. Om deze negatieve trend te keren sloegen docenten en directie van scholengemeenschap Stad & Esch in Meppel de handen ineen om in het nieuwe schoolgebouw een mediatheek te realiseren met een rijk en gevarieerd aanbod aan boeken voor alle vakken. De feestelijke opening door schrijver Adriaan van Dis werd opgenomen in een VPRO-documentaire rondom de vijfenzeventigste verjaardag van deze gelauwerde auteur en leesbevorderaar.

ROBERT KOOBS & MAARTJE BOERTIEN

In de lente van 2022 verscheen het rapport *De Staat van het Onderwijs* (Inspectie van het Onderwijs). Vooral de bevindingen over de afnemende leesvaardigheid onder Nederlandse scholieren haalden het landelijke nieuws. De onderwijsinspectie concludeerde namelijk dat de leesvaardigheid van leerlingen in de onderbouw van alle onderwijsniveaus in Nederland de laatste jaren achteruit is gegaan. Deze zorgwekkende trend past bij de uitkomsten van het eerder verschenen PISA-onderzoek, waarin bovendien werd geconstateerd dat het niveau van leesvaardigheid van Nederlandse leerlingen slechter is dan dat van leerlingen uit de meeste andere landen van de

Europese Unie (OECD, 2019). Een alarmerende conclusie uit dit onderzoek is dat bijna een kwart van de vijftienjarige leerlingen in ons land onvoldoende leesvaardig is om als mondige burger in de huidige samenleving te kunnen participeren.

Een tweede alarmerende conclusie in het genoemde PISA-onderzoek betreft de leesmotivatie van Nederlandse leerlingen: zij zijn de minst gemotiveerde lezers van alle PISA-landen. Het gaat dan om het lezen van boeken op school en in de vrije tijd. Leerlingen blijken steeds minder boeken te lezen en doen dat ook nog eens steeds minder graag. Dat is niet alleen een bittere pil voor elke docent die het lezen van fictie en non-fictie een warm hart toedraagt maar ook zorgelijk met betrek-

Opening van de mediatheek van scholengemeenschap Stad & Esch in Meppel op 26 oktober 2021 in aanwezigheid van Adriaan van Dis. Beeld uit de documentaire *Adriaan van Dis, een wanhopig optimist* van Coen Verbraak (2021)

king tot de leesvaardigheid van leerlingen. Het lezen van boeken heeft namelijk een positief effect op die leesvaardigheid. Leerlingen die veel boeken lezen, scoren op toetsen hoger op woordenschat, leesvaardigheid, technisch lezen en op spelling (Mol & Bus, 2011). Uit het PISA-onderzoek blijkt bovendien dat jongeren die verschillende soorten materiaal lezen (fictie- en non-fictieboeken, strips, kranten en tijdschriften), hoger scoren op taal dan jongeren die dat niet doen. Gevarieerd lezen maakt je slimmer: je taalontwikkeling, je cognitieve ontwikkeling en je persoonlijke ontwikkeling nemen toe naarmate je meer en gevarieerder leest (Wolf, 2018). Een positieve leesmotivatie is kortom een belangrijke succesfactor voor een goede leesvaardigheid.

Om leerlingen te stimuleren meer boeken te lezen moeten ze in aanraking kunnen komen met boeken. In steeds meer delen van Nederland verdwijnen echter met enige regelmaat bibliotheken, waardoor leerlingen vaak alleen via de mediatheek op school toegang hebben tot boeken. De rol van de mediatheek op school is daarmee steeds belangrijker geworden om leerlingen kennis te laten maken met boeken en boeken te vinden die aansluiten bij hun leesniveau en interesses. Daarnaast blijkt uit onder andere Amerikaans onderzoek dat de leerresultaten hoger zijn op scholen met een grotere mediatheek (Stichting Lezen, 2021). Bovengenoemde conclusies van de onderwijsinspectie en het PISA-onderzoek met betrekking tot de afgenomen leesvaardigheid en

Uit een enquête onder enkele honderden leerlingen bleek dat het overgrote deel van hen behoefte had aan meer toegang tot papieren boeken

leesmotivatie onder leerlingen vragen om een leesoffensief waarin leesmotivatie en leesvaardigheid in onderlinge samenhang worden versterkt. De mediatheek kan hierin een belangrijke rol spelen.

Aanleiding

In het licht van bovenstaande inzichten over het belang van leesbevordering en de rol van een mediatheek hierin was het dan ook het zeer schrijnend dat scholengemeenschap Stad & Esch in Meppel het schooljaar 2014–2015 startte in een nieuw schoolgebouw zonder mediatheek. Tijdens het ontwerpproces van het nieuwe gebouw voor de school heerste namelijk de opvatting dat digitalisering de toekomst had en dat het papieren boek derhalve zijn langste tijd gehad had. Digitale leermiddelen en online lezen van met name fictieboeken zouden papieren schoolboeken en leesboeken op korte termijn gaan vervangen, zo was de redenering. Er was in het nieuwe schoolgebouw dan ook slechts een kleine ruimte beschikbaar waar leerlingen hun vooraf en online gereserveerde boeken (vooral fictieboeken voor Nederlands en de moderne vreemde talen) konden ophalen en weer inleveren. De boeken zelf bevonden zich in een magazijn, dat alleen de functie had van een opslagruimte en waar verder geen leerlingen of personeelsleden kwamen, behalve de mediathecaresse die de gereserveerde boeken kwam ophalen en na afloop weer opsloeg. Hierdoor hadden leerlingen geen kans om te grasduinen in boeken en te ontdekken welk boeken pasten bij hun persoonlijke interesses en leesniveau.

Daarnaast hadden de leerlingen amper toegang tot papieren non-fictieboeken en secundaire vakliteratuur. Alleen een docent filosofie had op eigen initiatief een bescheiden collectie primaire werken laten aanschaffen door de mediatheek. Docenten van andere vakken werkten sporadisch samen met de mediatheek, waardoor het totale aanbod informatieve boeken zeer beperkt en ook behoorlijk gedateerd was.

Niet alleen docenten Nederlands en de docent filosofie betreurden deze situatie: uit een enquête onder enkele honderden leerlingen uit verschillende klassen bleek dat het overgrote deel van de leerlingen ook behoefte had aan meer toegang tot papieren boeken. Daarnaast

leefde onder leerlingen, personeelsleden en directie van de school de sterke behoefte aan een stilteruimte, waar leerlingen huiswerk konden maken en proefwerken en toetsen konden voorbereiden.

Terugkeer van het papieren boek

Twee jaar na de opening van het nieuwe schoolgebouw sloegen enkele betrokken docenten Nederlands en de docent filosofie de handen ineen om een plan te schrijven voor een grotere mediatheek met een stilteruimte om toegang tot papieren boeken te faciliteren. Op die manier kon de nieuwe mediatheek een rijk, gevarieerd en permanent in te zien aanbod aan papieren boeken bieden aan leerlingen. Het betrof in eerste instantie vooral fictieboeken voor het vak Nederlands en de moderne vreemde talen en primaire bronnen voor het vak filosofie. De reden om te beginnen met meer literaire werken voor het vak Nederlands en de vreemde talen en non-fictieboeken voor het vak filosofie was dus zuiver een praktische: deze docenten hadden de meeste behoefte aan een rijker en gevarieerder aanbod aan papieren boeken in de mediatheek.

Een belangrijke reden dat de directie oren had naar dit plan, was de hierboven genoemde behoefte onder leerlingen aan een grotere mediatheek en toegang tot papieren boeken. Ook de combinatie van een mediatheek met een stilteruimte voor het maken van huiswerk en het voorbereiden van proefwerken en toetsen was een succesfactor in de positieve ontvangst van dit voorstel bij de directie. Daarnaast organiseerden de secties Nederlands, maatschappijleer, geschiedenis en tekenen sinds een aantal jaren vakoverstijgende literatuurprojecten in vwo 5 en havo 4 waarin een papieren fictieboek klassikaal gelezen werd en vervolgens gekoppeld werd aan de vakinhouden van de deelnemende vakken en de actualiteit (Koobs et al., 2017). Het succes van deze projecten had de schoolleiding doen inzien dat het papieren fictieboek ook in tijden van digitalisering geschikt was om onderwijs te verbinden met de actualiteit; dit burgerschapsonderwijs was immers ook een belangrijk onderdeel van de missie en visie van de school. De schrijversbezoeken in het kader van deze vakoverstijgende projecten zorgden bovendien voor levendige gesprekken met en tussen leerlingen over het belang van lezen en

stimuleerden een persoonlijke verwerking van literatuur bij leerlingen (Koobs et al., 2019).

Een volgende succesfactor in het proces naar een grotere mediatheek was de koppeling van leesbevordering aan leesvaardigheid bij alle vakken door middel van een schoolbreed taalbeleid. In dat taalbeleid werkten verschillende docenten van allerlei deelscholen (bijvoorbeeld onderbouw theoretische leerweg, bovenbouw havo/vwo) aan werkvormen en lesonderdelen waarin de taalvaardigheid van leerlingen gestimuleerd kon worden. Hierdoor zagen steeds meer docenten in dat een goede leesvaardigheid een zaak was van alle vakdocenten en niet alleen van de docenten Nederlands. Leesbevordering in de vaklessen Nederlands, filosofie en moderne vreemde talen maar ook door middel van een vast leesmoment in de week voor een deel van de school was eveneens een belangrijk onderdeel van dit taalbeleid. De mediatheek met haar rol in leesbevordering werd daarmee ingebed in de schoolbrede aanpak om de leesvaardigheid van leerlingen bij alle vakken te verbeteren; net als bovengenoemde onderzoeken laten zien, gingen in het plan voor de mediatheek leesbevordering en leesvaardigheid hand in hand.

Door deze koppeling van een nieuwe mediatheek met een rijk en gevarieerd aanbod van papieren boeken

aan de behoeftes onder leerlingen, aan burgerschapsonderwijs en aan schoolbrede aandacht voor het belang van een goede taalvaardigheid en de rol van leesbevordering hierbij stemde de directie in met het realiseren van een nieuwe mediatheek. Voor een compleet overzicht van de succesfactoren en hun aandeel in het proces naar realisatie van de nieuwe mediatheek zie het kader.

Feestelijke opening

Met ingang van schooljaar 2021–2022 is de nieuwe mediatheek in gebruik genomen. De feestelijke opening kon natuurlijk maar door één persoon worden verricht: auteur Adriaan van Dis, ‘huisvriend’ van de school door eerdere schrijversbezoeken en gelauwerd leesbevorderaar. Een dertigtal leerlingen uit verschillende leerjaren en onderwijsniveaus had zich aangemeld om in gesprek te gaan met Van Dis. Ter voorbereiding op het gesprek met hem hadden zij zijn verhaal ‘Een bord met spaghetti’ gelezen en zich verdiept in het leven en het schrijverschap van de auteur. Een van de hoogtepunten tijdens de opening was de vraag aan Van Dis hoe hij een zeer persoonlijk onderwerp als de moeizame band met zijn moeder kan opschrijven in een boek voor een algemeen publiek. ‘Ten eerste moet je er flink op los liegen’, zei hij tot groot vermaak van de leerlingen. ‘Je bent als schrijver een heel

SUCCESSFACOR	ROL IN PROCES REALISATIE MEDIATHEEK
enquête onder leerlingen	draagvlak onder leerlingen voor papieren boeken in mediatheek
combinatie mediatheek met stilteruimte	aansluiting bij behoefte onder leerlingen en directie aan stilteruimte voor lezen, leren en maken huiswerk
vakoverstijgende literatuurprojecten	zichtbaarheid belang van boeken voor modern literatuuronderwijs dat past binnen de missie en visie van de school en de koppeling aan burgerschapsonderwijs
schrijversbezoeken op school	koppeling boeken aan actualiteit en persoonlijke boekbeleving bij leerlingen
inbedding in schoolbreed taalbeleid	koppeling leesbevordering aan leesvaardigheid en leerresultaten
betrokkenheid andere vakken	draagvlak papieren boeken, ook bij filosofie en moderne vreemde talen
citaten over literatuur op ramen mediatheek	zichtbaar maken belang van boeken met citaten over literatuur uit de vakken Nederlands, filosofie, moderne vreemde talen en actuele rap- en muziekteksten

Overzicht succesfactoren in proces realisatie mediatheek

Adriaan van Dis tijdens de opening van de mediatheek van Stad & Esch in Meppel. Beeld uit de documentaire *Adriaan van Dis, een wanhopig optimist* van Coen Verbraak (2021)

Meer leerlingen zoeken de mediatheek op om boeken uit te zoeken en te lenen, in stilte huiswerk te maken en te leren voor toetsen

nen spelen moet het aanbod van de mediatheek beter aansluiten op wat leerlingen ook in hun vrije tijd willen lezen. Verder wordt er nog weinig samengewerkt met bibliotheken in de regio en is onvoldoende bekend welke effecten initiatieven voor leesbevordering op school hebben op het leesgedrag van leerlingen. Een instrument als de 'Monitor de Bibliotheek op school' zou kunnen worden ingezet om het leesklimaat op school in kaart te brengen en in samenwerking met de bibliotheken het leesgedrag van leerlingen en het leesbevorderende gedrag van docenten effectief te stimuleren (Stichting Lezen, 2021).

Een andere belangrijke vervolgstap betreft het aanbod aan non-fictieboeken. De collectie informatieve, educatieve en populairwetenschappelijke teksten is relatief klein en sluit onvoldoende aan op de lesinhoud van de zaakvakken, de exacte vakken en de beroepsvakken. Docenten van deze vakken zouden actiever betrokken kunnen worden bij het samenstellen van het aanbod van de mediatheek, zodat leerlingen ook voor non-fictieboeken de mediatheek meer weten te vinden. Het aanbod van de mediatheek kan hierdoor rijker en gevarieerder worden voor alle vakken binnen de school. Voor ieder soort boek gelden immers de woorden van Adriaan van Dis die ter ere van de opening werden vereeuwigd op de ramen van de mediatheek: 'Een goed boek laat je anders naar de wereld kijken'. Bij die andere blik op de wereld speelt de nieuwe mediatheek voortaan een belangrijke rol. ■

LITERATUUR

- Inspectie van het Onderwijs. (2022). *De staat van het onderwijs 2022*.
 Koobs, R., Boertien, M., Wagenveld, N. van, & Visscher, P. (2017).
 Spieghele Historiaal: Een vakoverstijgend literatuurproject over de vluchtelingenproblematiek. *Levende Talen Magazine*, 104(1), 10–14.
 Koobs, R., Eisses, J., Roos, M., Veen, M. de, Weide, S. van der, & Ballegoijen, J. van. (2019). Een betekenisvolle masterclass met Adriaan van Dis. *Levende Talen Magazine*, 106(2), 24–29.
 Mol, S., & Bus, A. (2011). Lezen loont een leven lang. *Levende Talen Tijdschrift*, 12(3), 3–15.
 OECD. (2019). *PISA 2018 results: Combined executive summaries – Volume I, II & III*.
 Stichting Lezen. (2021). *Meer lezen, beter in taal – vmbo*.
 Wolf, M. (2018). *Reader coming home: The reading brain in a digital world*. Harper.

koele architect. De tranen zijn voor de lezer, niet voor de schrijver. Dat vlekt in wat je schrijft.' Dit gesprek werd samen met andere gesprekken tussen de leerlingen en de auteur door regisseur Coen Verbraak 'vereeuwigd' in zijn documentaire *Adriaan van Dis, een wanhopig optimist*, die op 18 december 2021 door de VPRO werd uitgezonden ter ere van de vijfenzeventigste verjaardag van de schrijver.

De eerste ervaringen met de nieuwe mediatheek zijn overwegend positief: meer leerlingen zoeken de mediatheek op om boeken uit te zoeken en te lenen, in stilte huiswerk te maken en te leren voor toetsen. Door de grotere ruimte kunnen brugklassen en ook andere klassen bovendien nu ter plekke voorlichting krijgen over het aanbod van de mediatheek en meteen een geschikt boek uitzoeken. Hierdoor kunnen leerlingen zich laten verrassen door het rijke aanbod aan boeken en worden ze niet beperkt door de zoektermen in een online catalogus. Ten slotte heeft de nieuwe mediatheek een twaalfstal docenten geïnspireerd tot het oprichten van een leesclub voor personeel van de school.

Maar er zijn ook de nodige vervolgstappen te zetten om de mediatheek en haar aanbod beter af te stemmen op de leesbehoeftes van leerlingen en de lesinhoud van ook andere vakken dan de talen en filosofie. Leerlingen geven namelijk aan dat bepaalde soorten leesboeken zoals youngadultromans, fantasy en thrillers onvoldoende aanwezig zijn in de mediatheek, terwijl een medium als BookTok met name deze genres populair maakt bij jongeren. Om zijn rol in leesbevordering goed te kun-

nieuws

Jongeren tot digitaal lezen verleiden

Onlangs lanceerde de online Bibliotheek speciaal voor vmbo-leerlingen en mbo-studenten de app LEES. Via deze app krijgen deze jongeren een jaar lang gratis toegang tot 120 e-books en luisterboeken die speciaal voor hen zijn geselecteerd. Doel van de app is om het leesplezier onder jongeren te stimuleren en hen bekender te maken met de mogelijkheid om digitaal te lezen en luisteren via de online Bibliotheek.

Om van de LEES-app (<www.leesapp.online>) gebruik te kunnen maken hoeven de jongeren niet lid te zijn van de Bibliotheek. Volgens Lieke Hoefs, coördinator van de online Bibliotheek, is daar bij de ontwikkeling van de app bewust voor gekozen: 'Omdat we het van groot belang vinden dat meer jongeren ontdekken hoe fijn het is om te lezen en luisteren, wilden we alle mogelijke drempels wegnemen. Na het downloaden van de app, kan er meteen worden gelezen of geluisterd. We hopen natuurlijk dat deze *digital natives* zich meer aangesproken zullen voelen omdat het om digitaal materiaal gaat.'

Dat het verstandig is om lezen onder 12- tot 18-jarigen te stimuleren, blijkt uit het feit dat Nederlandse jongeren op het gebied van leesvaardigheid het laagst scoren van alle leeftijdsgenoten die hier binnen vijftien EU-landen op gemiddeld worden. Een kwart van hen dreigt zelfs laaggeletterd te blijven. 'Maar jongeren stimuleren om te lezen valt nog niet mee', weet Hoefs. 'Veertig procent van de Nederlandse 12- tot 19-jarigen die voor een recent verschenen onderzoek in opdracht van KVB Boekwerk werden bevestigd, noemt lezen saai. Zesentwintig procent zegt niet goed gewijs te kunnen worden in het grote aanbod. Om die reden hebben we scherp gekeken naar de samenstelling van de 120 gratis titels in de LEES-app. Van sportbiografieën tot spannende thrillers en van boeken van komieken tot youngadultromans; wil je jongeren aan het lezen krijgen, dan moet het aanbod laagdrempelig zijn en heel goed passen bij hun interesses.' KB

Leesgedrag van bovenbouwleerlingen

Leraren kunnen het leesgedrag van leerlingen positief beïnvloeden door rekening te houden met hun leesvoorkeuren en competentieniveau, zo blijkt uit een nieuwe bijdrage aan de Kennisrotonde van NRO. Leesgedrag heeft onder meer te maken met kiezen voor lezen in plaats van andere activiteiten en dit langere tijd willen doen. Het hangt samen met leeshouding en de verwachting van lezen. Daarnaast gaat het om het vermogen literatuur te lezen, te begrijpen en te waarderen. Een alomvattende theorie over leesgedrag ontbreekt echter. Wel is bekend wat de impact van afzonderlijke factoren en interventies op het leesgedrag van jongeren is.

Zo zijn interventies die de opvattingen over de eigen leescompetentie bij leerlingen versterken effectief. Leraren kunnen deze overtuigingen positief beïnvloeden door leerlingen te leren hun eigen leesproces te reguleren en hen zo mee te laten bepalen hoe ze de inhoud van teksten verwerken. De beschikbaarheid van boeken, een ervaren gevoel van rust, tijd en ruimte en leesroutines versterken het idee bij leerlingen dat lezen binnen hun vermogen ligt. Aansluiting bij de interesses van de leerlingen kan positief uitwerken op hun leeshouding en -gedrag. Leerlingen de vrijheid geven om zelf boeken uit te kiezen, stimuleert ook hun leesgedrag.

Wanneer leerlingen het lastig vinden om geschikte boeken te vinden, kan de leraar hulp bieden. Om positieve leeservaringen op te doen, is het namelijk belangrijk dat de leesverwachting van de leerling en het gekozen boek goed op elkaar aansluiten. Voorkennis over de inhoud en de structuur van een boek helpen leerlingen om goed in te kunnen schatten of zij een boek aantrekkelijk genoeg vinden om te lezen.

Verder zorgen verplichte leesmomenten in de klas voor leesroutines, wat leesgedrag stimuleert. Het werkt goed als leraren de leesmomenten gebruiken om het leesproces te observeren en waar nodig in te grijpen als de leerling een verkeerd boek heeft gekozen.

Ten slotte dragen praten over boeken, leeservaringen uitwisselen en boekpresentaties houden bij aan een passende boekenkeuze en dat bevordert positief leesgedrag bij leerlingen. Ook leerlingen laten samenwerken rondom leestaken is effectief.

Het volledige rapport is te downloaden via <vlt.nl/leesgedrag>. Kennisrotonde

